

ФАСИЛІТАЦІЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНО-РОЗВИВАЛЬНОГО КОМПОНЕНТУ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті висвітлюються можливості фасилітації у формуванні особистісно-розвивального компоненту художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва засобами декоративно-прикладного мистецтва.

Ключові слова: фасилітація, художньо-естетична компетентність, особистісно-розвивальний компонент, майбутній вчитель образотворчого мистецтва.

In the article the author investigates the possibilities of facilitation in the forming of personally-developing component of art-ethics competence of the prospective teachers of applied art.

Key words: facilitation, art-ethics competence, personally-developing component, would-be teacher of applied art.

Постановка проблеми. Кардинальні зміни у суспільно-політичному житті нашої країни потребують утвердження зосередженості на саморозвиток і самоуправління майбутніх учителів, здатних орієнтуватися в соціокультурних умовах, розуміти особливості розвитку культури, відтворювати духовні й інтелектуальні цінності. Саме художньо-естетична компетентність вчителя образотворчого мистецтва передбачає здатність керуватися відомими естетичними знаннями і поглядами, уміннями у самостійній художньо-творчій та виховній діяльності відповідно до загальнолюдських естетичних цінностей. У понятті художньо-естетичної компетентності узагальнюються соціально-значимі показники та результати отриманої майбутніми учителями освіти з питань естетичного виховання та мистецького навчання учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виявляючи межі застосування компетентнісного підходу Н. Бібік, підкреслює, що компетентності мають охоплювати якості людини, що дозволяють їй інтегруватись у широкий світовий соціокультурний контекст: усвідомлення багатозначності позицій і поглядів на те чи інше явище; бачення внутрішньої альтернативності рішень (урахування плюсів і мінусів) щодо будь-якої діяльності; установка на співробітництво і

діалог, уміння організувати спільну діяльність; уміння користуватися інформацією; розуміння унікальності культур, поглядів, звичаїв; навчання співробітництву і діалогу на рівні взаємодії окремих людей, носіїв різних поглядів і культур; вироблення психології ненасильства, уявлень про політичні, соціальні права і свободи людини [1].

Стосовно художньо-естетичної компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва ця особливість, на нашу думку, виявляється в тому, що він:

- володіє системами: 1) роботи з інформацією (отримання, обробка, зберігання, передавання) з використанням різних засобів; 2) художньо-естетичних цінностей; 3) фундаментальних знань про проектування та реалізацію технологій художнього та естетичного виховання підрастаючого покоління; про педагогічну діяльність як особливу сферу гуманітарної діяльності, що забезпечує трансляцію культури від покоління до покоління; 4) знань про індивідуально-психологічні особливості розвитку особистості в соціокультурному просторі; 5) знань про умови, способи і шляхи саморозвитку особистості; 6) знань про значення і роль мистецтва у соціокультурній сфері та у навчанні, про способи пізнання світу засобами мистецтва;

- володіє способами: 1) раціонального й образного освоєння дійсності (естетичної культури); 2) обрання моделі поведінки (створення художнього образу) із урахуванням реальної ситуації та культуровідповідності; 3) конструктивного співробітництва; 4) зміни стратегії діяльності при зміні ситуації; 4) способами трансформації знань та дій в систему, що доступна вихованцеві;

- готовий до: 1) визначення актуальних і невирішених проблем у власному художньо-естетичному розвитку та формуванні естетичної культури вихованців; 2) розв'язання особистісних професійно значущих завдань художньо-естетичного розвитку; 3) взаємодії з мистецтвом та його творцями; 4) взаємодії з вихованцями, співпереживанню, що дозволяє зрозуміти внутрішній світ вихованця та його позицію; 5) задоволення власних культурних потреб шляхом саморозвитку і самоосвіти; 6) інтерпретації соціальних тенденцій, що пов'язані із заміною або переглядом художньо-естетичних цінностей; 7) рефлексії;

Відповідно у структурі художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва ми виділяємо когнітивний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісно-практичний, рефлексивний, особистісно-розвивальний компоненти.

Оволодіння художньо-естетичною компетентністю неможливе без опанування цінностями національної культури, вікових традицій українського народу, продовжувачами яких стануть нинішні студенти та їх майбутні вихованці.

У зв'язку з цим включення майбутніх учителів образотворчого мистецтва до художньо-творчої діяльності засобами декоративно-прикладного мистецтва є продуктивним, оскільки воно виконує специфічну, властиву йому функцію - розкриває перед особистістю світ реальної краси, яка приносить естетичну насолоду та відіграє значну роль у формуванні переконань, поглядів, норм і правил поведінки, є джерелом духовного багатства, стимулом активного життя. Завдяки декоративно-прикладному мистецтву здійснюється зв'язок поколінь, і через задоволення художніх потреб реалізується соціальне призначення мистецтва. Цінність будь-якого мистецтва, зокрема й декоративно-прикладного, визначається багатством засобів, за допомогою яких втілюються певні ідеї. Завдяки засобам реалізується естетичне призначення ужиткових речей. Від співвідношення їх елементів, від їхнього порядку, рівноваги, гармонії залежить можливість їхнього подальшого розвитку.

Мета написання статті. У пропонованій статті ми висвітлюємо наше бачення можливостей фасилітації у формуванні особистісно-розвивального компоненту художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва засобами декоративно-прикладного мистецтва.

Виклад нового матеріалу. У педагогічну теорію та практику термін "фасилітація" був уведений К. Роджерсом [4]. Сутність фасилітуючої педагогічної позиції досліджували Є. Врублевська, І. Жижина, С. Коломийченко, О. Фісун. Проте, нами не виявлено дослідницьких робіт, в яких розкривається проблема використання фасилітації із врахуванням специфіки підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Педагогічна фасилітація розглядається нами як створення атмосфери підтримки та умов для самопізнання, самовиявлення, саморозвитку майбутніх вчителів. Фасилітатор – людина, яка полегшує забезпечення прояву ініціативи й особистісної взаємодії учасників, надає психологічну підтримку.

Фасилітація у процесі формування особистісно-розвивального компоненту художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва особливо важлива у зв'язку з тим, що у процесі включення студентів у художньо-творчу діяльність формуються особистісні якості. У цьому контексті художньо-творча діяльність передбачає здатність особистості до втілення ідеальних образів у конкретно-чуттєвій формі, що мають індивідуальну міру вираженості - оригінальної та самобутньої. Серед цих якостей виділяємо ті, які є основою для успішної професійної діяльності вчителя образотворчого мистецтва: розвинута уява, емоційність, нешаблонність мислення, критичний погляд на речі, вміння узагальнювати, здатність висувати нові ідеї та їх рішення, цілеспрямованість, воля, наполегливість, вміння зберігати віру в перемогу під час творчих невдач.

Сучасні розробники стандартів вищої освіти підкреслюють, що "панівним в освіті стає формування здатності фахівця на основі відповідної фундаментальної освіти перебудовувати систему власної професійної діяльності з урахуванням соціально значущих цілей та обмежень – тобто формування особистісних характеристик майбутнього фахівця" [2; 66]. Стосовно підготовки вчителя образотворчого мистецтва це проявляється у необхідності оволодіння майбутніми фахівцями як художньо-технологічними та методичними вміннями й навичками, так і в потребі формування особистісної цілісної естетичної культури. Адже вчитель розвиває і формує особистість дитини, насамперед, через свою власну особистість.

Художньо-естетична діяльність розглядається як один із специфічних видів діяльності в житті людини, що розвиває універсальну творчу здатність людини і є засобом цілісного розвитку особистості. Естетичний розвиток особистості пов'язаний із залученням до постійного спілкування з мистецтвом та введенням у художньо-творчу діяльність, оскільки однією із форм суспільної свідомості, в якій акумулюється людський досвід, є мистецтво.

Потреба в художньо-творчій діяльності підсилюється професійними інтересами, які стають стійкими за умови переходу на більш високий рівень, що передбачає постійну спрямованість вчителя на створення умов для оволодіння школярами досвідом попередніх поколінь.

Художня творчість, мистецтво є способом цілісного вираження естетичного досвіду особистості, якому притаманна безпосередність і цілісність. Результати художньо-творчої діяльності фіксуються в матеріальному аспекті – в продукті діяльності (як предметна реальність) і в духовному аспекті – в досвіді (як особливій суб'єктивній формі освоєння світу, визначальною властивістю якої є здатність асимілювати явища буття як факти життєдіяльності).

У цьому аспекті включення майбутніх учителів образотворчого мистецтва у художньо-творчу діяльність ми розглядаємо як шлях "творення" власної особистості через отримання досвіду переживання, який є важливим для подальших життєвих орієнтацій і в якому фіксується відмінність і неповторність індивіда, коли особистість, відтворюючи власною активністю послідовність діяльності інших, разом з тим створює свій власний продукт, на основі сприймання мистецтва входить у світ, що створений іншими, запозичуючи досвід інших, залишається у своєму власному життєвому середовищі.

Викладач-фасилітатор не повинен виступати як експерт, який готовий сформулювати, як створити той чи інший художній образ засобами декоративно-прикладного мистецтва, він має стимулювати, провокувати, полегшувати пошук способів вирішення творчої задачі, спонукаючи студентів до збереження традицій декоративно-прикладного мистецтві в сучасних інтерпретаціях. Проте, він повинен знаходити велику кількість підказок для студентів, щоб не залишати їх наодинці із творчим завданням, швидко аналізувати варіанти створення художнього образу студентами для того, щоб вони самі прийшли до оптимального способу вирішення творчої задачі. Викладач-фасилітатор у процесі обговорення може втручатися у вирішення творчого завдання за допомогою таких прийомів: перефразування висловлювання студента, наведення контрприкладу, звернення до роботи майстра декоративно-прикладного мистецтва, прохання пояснити свою точку зору, формулювання уточнюючих запитань. Успішність виконання викладачем ролі фасилітатора визначається тим, наскільки студенти у подальшому можуть самостійно формулювати завдання, визначати художній задум, визначати засоби, за допомогою яких можна реалізувати художній задум у певній техніці декоративно-прикладного мистецтва.

Організуючи художньо-творчу діяльність майбутніх учителів образотворчого мистецтва викладач-фасилітатор допомагає зрозуміти, що вони самі можуть визначити цілі своєї діяльності, що навчання не обмежується знаннями, а, в першу чергу, спрямоване на зміни в особистості, допомагає усвідомити власні результати діяльності, підтримати впевненість у власних силах,

умінні індивідуально знаходити конструктивні способи вирішення завдань, розуміючи цінність спільної діяльності, взаємодії як з викладачем, так і з колегами по групі. В той же час, викладач-фасилітатор показує зразок створення неформальної атмосфери, інтерактивного обміну інформацією, визнання знань і досвіду студентів як цінності, що слугує основою для оволодіння студентами уміннями фасилітації, які вони зможуть використати у наступній педагогічній діяльності.

Забезпечення фасилітації під час виконання творчих завдань допомагає кожному студентові прийняти себе як унікальну цінність, відкритися власному внутрішньому досвіду. У цьому відношенні слушною є думка К. Роджерса про те, що в кожній людині від природи закладено прагнення до самоактуалізації, а відносини фасилітуючого характеру стимулюють формування в людини прагнення використовувати їх для власного особистісного розвитку [4].

У процесі виконання творчих завдань необхідним є створення творчої атмосфери в аудиторії, коли кожна пропозиція щодо створення художнього образу має право на існування, заохочення до нових ідей, до вільного обміну думками й особистого погляду на порушену проблему. Ми погоджуємось із думкою А. Крамаренко, яка підкреслює, що процес професійної підготовки ефективно відбувається "на тлі катарсичних переживань, чуттєвої та інтелектуальної співпраці, постійного та безперервного обміну духовними цінностями" [3: 54].

Ми пропонуємо студентам у ході розробки художнього задуму та його втілення відповідати на питання, які допомагають пересвідчитися у правильності прийнятого рішення: наскільки правильні наші відомості про виражальні засоби декоративно-прикладного мистецтва; чи правильні наші висновки щодо цілісності композиції, чи немає в нашій аргументації суперечностей; які можна навести приклади і порівняння з досвіду народних майстрів; які заперечення і докази можуть виникнути у споживачів виконаної роботи; якщо поглянути на цю роботу з боку традиції; чи можна розробку художнього задуму розбити на окремі частини. При цьому запропоновані студентам завдання повинні сприйматися ними не просто як абстрактні вправи, а мати реальну перспективу практичного втілення в серії робіт, які потім будуть використані в художньому оформленні закладу освіти чи в творчому самовираженні студента, отриманні ним насолоди від якісно втіленого художнього образу засобами декоративно-прикладного мистецтва. Це, в свою чергу, сприятиме зацікавленості, включеності студентів у процес культуровідповідної та культуродоцільної діяльності.

Наприклад, ми запропонували студентам розробити проект творчої майстерні для її діяльності у мистецькому русі "Alla-prima" (мистецький рух "Alla-prima" організований у 2003 році з метою популяризації образотворчого мистецтва та залучення жителів міста до творчості) на тему "Чарівний світ Марії Приймаченко". У розробки проекту студенти висували різноманітні ідеї: копіювання творів майстрині, виконання творів у різних техніках, зображення неіснуючих тварин. Роль викладача у процесі виконання студентами подібних завдань зводиться до вступної демонстрації азів роботи кожної запропонованої ідеї творчої майстерні, тактової корекції ходу виконання завдань та участі в обговоренні отриманих результатів. Майбутнім учителям надається якомога більший простір для фантазії, уяви, вираження індивідуальності, самобутності. За допомогою викладача-фасилітатора, його здатності розуміти внутрішній світ студентів вдалося розробити проект не однієї, а декількох художніх майстерень. Зокрема, у 2012 році студентами були організовані такі художні майстерні "Казкова істота", "Простір", "Пластика", "Я в Русі", "Штампуння", що сприяло розкриттю індивідуальності, самореалізації в художньо-творчій діяльності.

Основним показником виконання таких творчих завдань є здатність студента чітко формулювати свій задум, що вербально розкриває просторово-часовий та матеріальний образ гіпотетичної художньої майстерні. У результаті в студентів розвивається творче мислення.

З метою істотного підвищення активності та зацікавленості студентів використовуємо евристичну форму проведення заняття, у ході якого пропонується кілька помилкових і правильних суджень, що істотно полегшує пошук варіантів проектів художніх майстерень. Зокрема, можна запропонувати відеозапис роботи художніх майстерень, що організовували студенти у попередні роки проведення "Alla-prima". Така підказка особливо потрібна студентам із відсутністю особистісного начала, самостійності мислення, адже їм потрібні опорні положення, на основі яких можна розробити свою ідею для втілення у художній майстерні.

На наступному етапі навчання студенти включаються у ділову гру: між студентами розподіляються ролі "організатора творчої майстерні", "провідного майстра творчої майстерні",

"адміністратора", "постачальника", "PR - менеджера", "дітей, які будуть залучені до роботи", "батьки дітей" тощо. Після програвання відповідальні за організацію творчої майстерні включаються у безпосередню підготовку її роботи: "організатор творчої майстерні" слідкує за процесом роботи в цілому та кожної дієвої особи зокрема, вчасно спрямовує ситуацію в потрібне русло; "провідний майстер творчої майстерні або майстри" демонструють учасникам послідовність виконання творчої роботи та застерігають від помилок, "адміністратор" слідкує за наповнюваністю творчої майстерні учасниками та порядком; "постачальник" відповідає за матеріальне забезпечення майстерні та подальшу презентацію виконаних робіт (виставку); в обов'язки "PR - менеджера" входить популяризація творчої майстерні, майстра, здобутих умінь в результаті діяльності та презентація виконаних робіт. При цьому з метою творчого змагання той самий проект може втілюватися кількома групами студентів. Результати їхньої роботи порівнюються, обговорюються достоїнства та недоліки.

На завершальному етапі роботи над проектом творчої майстерні за допомогою викладача відбувається рефлексія художньо-творчої та педагогічної діяльності студентів у процесі реалізації творчого задуму на основі зіставлення рівня власних зусиль з об'єктивними результатами художньої та педагогічної діяльності; через самостійну оцінку, що здійснюється шляхом порівняння себе, своїх успіхів з діяльністю інших; через пізнання свого "Я" на основі зіставлення власних дій і можливостей не лише у плані того, "що я можу", але й "як я можу".

Висновки. Отже, у випадку, коли викладач виступає як фасилітатор навчально-пізнавальної та художньо-творчої діяльності, створюються умови для формування особистості з високим рівнем самостійності, вмінням швидко враховувати і адаптуватися до умов, що часто змінюються, особистісних новоутворень: ціннісних орієнтацій, психоемоційної та інтелектуальної сфери, соціально-значимих якостей і здібностей. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розгляді педагогічних технологій формування художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва засобами декоративно-прикладного мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бібік Н. Компетентнісний підхід у презентації освітніх результатів / Надія Бібік // Школа першого ступеня: теорія і практика: Збірник наукових праць Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. – Переяслав-Хмельницький. – 2004. – Вип. 10. – С.18–26.
2. Державні стандарти професійної освіти: Теорія і методика / С. У. Гончаренко, Н. Г. Ничкало, В. Л. Петренко та ін. – Хмельницький: ТУП, 2002. – 334 с.
3. Крамаренко А. Розвиток гуманно-творчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів / А. Крамаренко // Актуальні проблеми формування творчої особистості вчителя початкових класів: Матеріали третьої Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Вінниця: ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського, 2005. – С. 53–55.
4. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Р. Роджерс. – М.: Издательская группа "Прогресс". – "Универс", 1994. – 480 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Гарбузенко Лариса Володимирівна – старший викладач кафедри хореографічних дисциплін, образотворчого мистецтва та дизайну Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.